

Asia: VN/9952/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle sähköisen tiedoksiannon ensisijaisuutta viranomaistoiminnassa koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Huomiot muutosehdotuksista

Digitaalisen viestinnän ja tiedoksiannon laajentaminen ja muuttaminen ensisijaiseksi ei ole ongelmatonta. Lainsäädännön velvoittamana siirrytään koko väestöä koskevaan uuteen käytäntöön. Velvoittavuus on omiaan synnyttämään pelkoa ja tuomaan epävarmuutta viranomaisasioiden hoitamiseen. Jos viestejä ei lueta eikä sisältö tavoita kansalaisia, seuraukset ovat monissa asioissa vakavia.

Merkittävä osa viranomaisista ei edelleenkään käytä suomi.fi-palveluita, joukossa on mm. paljon kuntia ja hyvinvointialueita. Perusteltua on, että digitaalisen viestinnän ja tiedoksiannon ensisijaisuus otetaan käyttöön vasta, kun viranomaiset ovat siirtyneet tarjoamaan laajasti kyseisiä palveluja.

Ongelmallista on, että suomi.fi -tili aktivoituu automaattisesti, jos henkilö tunnistautuu johonkin viranomaispalveluun (esim. OmaVero, OmaKanta). Riski tärkeiden asiakirjojen huomaamatta jäämiseen kasvaa sillä henkilö ei välttämättä tiedä, että hänen tulee seurata suomi.fi -viestejä. Näkövammaisten osalta läheisten ja avustajien rooli viranomaisasiointinnissa korostuu.

Suomi.fi -viestien käytöstä voi kieltäytyä, mutta palvelu aktivoituu uudelleen kuuden kuukauden kuluttua, jos henkilö kirjautuu suomi.fi-tunnistusta vaativaan palveluun. Tämä voi tapahtua tahattomasti.

Suomi.fi-viestien käyttöönoton tulee perustua aina nimenomaiseen suostumukseen. Automatisointia ei saa toteuttaa ilman selkeää ja ymmärrettävää tiedotusta sekä käyttäjän hyväksyntää.

Näkövammaisten liitto ei kannata Suomi.fi-tilin uudelleenaktivointia koskevaa kuuden kuukauden aikamäärettä.

Palvelun käytöstä kieltäytymisen on oltava pysyvä ratkaisu, ellei henkilö erikseen pyydä sen palauttamista. Uudelleenkäyttöönotto ei saa tapahtua pelkän tunnistautumisen perusteella. Kirjepostivaihtoehto on taattava helppona ja maksuttomana kaikille, jotka sitä tarvitsevat.

Suljetun Suomi.fi-tilin voi ottaa uudestaan pyynnöstä käyttöön, kun on siihen kykenevä.

Korostamme puolesta asiointiin käyttöönotossa aktiivista tiedottamista siitä, että Suomi.fi-palvelussa on mahdollista tehdä valtuutus toiselle ihmiselle puolesta asiointiin. Puolesta asiointin terminologia on vaikeaa ja ihmiset tuntevat Suomi.fi-valtuutuksen mahdollisuudet huonosti. Valtuutuksen käyttömahdollisuuksista tarvitaan lisää viestintää.

On varmistettava, että digipalveluita avustettuna käyttävien tai niitä käyttämättömien oikeusturva ei heikkene, ja että sähköiseen asiointiin siirtyminen tapahtuu hallitusti ja yksilön todelliset tarpeet huomioiden.

Huomiot tiedoksiantoa koskevista ehdotuksista (18-19 b §:t)

Sähköisten tiedoksiantojen huomaamatta jääminen voi johtaa oikeuksien menettämiseen, jos henkilö ei saa tärkeitä viranomaisasiakirjoja ajoissa. Viranomaisasioiden hoitaminen vaikeutuu, jos henkilö pystyy käyttämään yhtä palvelua (esim. OmaKela), mutta ei pysty asioimaan toisen viranomaisen palvelussa. Tämä voi johtaa tilanteisiin, joissa henkilö joutuu tahattomasti ulos digitaalisesta asiointista ja jää ilman keskeisiä palveluita ja tietoa.

Ilmoitus saapuneesta tiedoksi annettavasta asiakirjasta on tarpeellinen. Heräteilmoitukset pitäisi voida tilata myös tekstiviestinä puhelimeen.

Huomiot sähköisen asiakirjan saapumista määräajassa koskevasta ehdotuksesta (11 §)

-

Muut huomiot

Viranomaisten tehtävänä on huolehtia sähköisen asioinnin ja digitaalisten palvelujen ja laitteiden käytön riittävästä tuesta sitä tarvitseville. Matalan kynnyksen digituutarjoaminen on avainasemassa yhdenvertaisuuden varmistamiseksi.

Järjestöillä on ollut merkittävä rooli digituen antamisessa, mutta järjestörahoituksen leikkaukset vähentävät tuen antamisen resursseja. Myös yleisen

Kansalaisneuvonnan lakkauttaminen heikentää tiedon ja tuen saantia.

Viranomaisilla on velvollisuus tarjota tukea oman palvelunsa käytössä, mutta laitteiden käytön yleinen neuvonta ei kuulu heidän tehtäviinsä. Digituen tarjoaminen on saatettava jonkun julkisen tahon vastuulle ja sen tarjoamiseen tarvitaan lisää resursseja. Sen tarjoaminen ei saa olla esimerkiksi hankerahoituksen tai järjestöjen varassa.

Huomiot soveltamisalan muuttamista koskevasta ehdotuksesta esitutkinnan ja poliisitutkinnan osalta

-

Huomiot oikeudenkäymiskaaren (erit. OK 11:3) ja oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain prosessiosoite- ja tiedoksiantosäätelyä koskevista ehdotuksista

-

Muut huomiot koskien oikeudenkäymiskaarta ja oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettua lakia

-

Huomiot oikeudenkäyntimaksun porrastusta koskevasta ehdotuksesta hallinto- ja erityistuomioistuinten osalta

Henkilöt, joilla ei ole kykyä käyttää sähköisiä palveluita, joutuisivat maksamaan korkeampia oikeudenkäyntimaksuja samoin kuin pankkipalvelumaksuja konttoriasioinnissa pankissa. Tämä asettaa heidät epäedulliseen asemaan muihin nähden ja lisää eriarvoisuutta.

Oikeudenkäyntimaksujen porrastuksessa on huomioitava digipalveluiden käyttökyky. Maksujen ei tule olla korkeampia niille, joilla ei ole mahdollisuutta sähköiseen asiointiin.

Esityksessä on arvioitu ehdotettavien muutosten perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia, yritysvaikutuksia ja viranomaisvaikutuksia. Onko esityksessä otettu huomioon tältä osin keskeisimmät vaikutukset? Arvioitteko muutoksilla olevan sellaisia vaikutuksia, joita esitysluonnoksessa ei ole tunnistettu?

Esityksessä todetaan, että Suomi.fi-viesteihin sovelletaan digitaalisten palvelujen tarjoamisesta annetun lain saavutettavuusvaatimuksia sekä muita palvelujen suunnitteluun ja ylläpitoon kohdistuvia laatuvaatimuksia. Nykyisten havaintojen ja käyttäjäpalautteiden perusteella on kuitenkin selvää, että digitaalisissa palveluissa esiintyy edelleen merkittäviä saavutettavuuspuutteita.

Digipalvelulain mahdollistama vetoaminen kohtuuttomaan rasitteeseen voi muodostaa esteen saavutettavuusvaatimusten toteuttamiselle erityisesti silloin, kun organisaatiolla ei ole tarvittavia valmiuksia tuottaa asiakirjoja saavutettavassa muodossa. Tämä riski korostuu tilanteissa, joissa organisaatio ottaa käyttöön Suomi.fi-palvelun ja hyödyntää sitä asiakirjojen toimittamiseen, vaikka toimitettavat asiakirjat eivät tosiasiallisesti täyttäisi saavutettavuusvaatimuksia lain edellyttämällä tavalla.

Tällöin haavoittuvassa asemassa ovat etenkin näkövammaiset käyttäjät, joiden mahdollisuus asioida itsenäisesti vaarantuu, mikäli asiakirjoja ei ole laadittu saavutettavuusvaatimukset huomioon ottaen. Tällaiset esteet muodostavat merkittävän riskin yhdenvertaiselle tiedonsaannille ja sähköiselle asioinnille.

Muut huomiot

YK:n vammaisyleissopimus huomioitava

Ehdotettuun esitykseen vaikuttaa merkittävästi YK:n vammaisyleissopimus ja sen määräykset. Esityksessä mainitaan YK:n vammaisyleissopimus vain kerran sivulla 19 saavutettavuuden kohdalla, kun viitataan esteettömyysdirektiiviin. YK:n vammaisyleissopimus on Suomessa sovellettavaa lakia ja sähköisen tiedoksiannon ensisijaisuus liittyy monin tavoin vammaisyleissopimukseen. Näkövammaisten liitto pitää asianmukaisena, että vammaisyleissopimuksen määräyksiä tuodaan esityksessä esille laajemmin ja niiden toteutumisesta suhteessa ehdotettuun muutokseen arvioidaan.

Sähköiseen tiedoksiannon ensisijaisuuden järjestämiseen teknisesti liittyy YK:n vammaisyleissopimuksen 4 artiklan määrittelemät yleiset velvoitteet. Vammaisyleissopimuksen 4 artiklan f)-kohdan mukaan sopimuspuolet sitoutuvat toteuttamaan tai edistämään yleissopimuksen 2 artiklassa määriteltyjen kaikille sopivaksi suunniteltujen palvelujen kehittämistä, jotka vaativat mahdollisimman vähän mukautuksia ja kustannuksia vammaisten henkilöiden erityistarpeiden täyttämiseksi, edistämään niiden saatavuutta ja käyttöä. Saman artiklan g)-kohdan mukaan sopimuspuolet sitoutuvat toteuttamaan tai edistämään vammaisille henkilöille soveltuvan uuden teknologian, mukaan lukien tieto- ja viestintäteknologia, kehittämistä sekä edistämään niiden saatavuutta ja käyttöä. Kaikille sopivaksi suunnitteluksi on 2 artiklan mukaan tuotteiden, ympäristöjen, ohjelmien ja palvelujen suunnittelua sellaisiksi, että kaikki ihmiset voivat käyttää niitä mahdollisimman laajasti ilman mukautuksia tai erikoissuunnittelua.

On selvää, että suomi.fi-palvelun ja sähköisen tiedoksiannon ensisijaisuus liittyy vahvasti kaikille sopivaan suunnitteluun. Viittaamalla digipalvelulakiin on hallituksen esitys ottanutkin tämän huomioon osittain.

Asiaan vaikuttaa erityisesti YK:n vammaisyleissopimuksen 9 artikla, joka edellyttää saavutettavuutta sähköisissä palveluissa (mm. kohdat 1. b, g ja h). Lisäksi ehdotukseen liittyy vammaisyleissopimuksen 19 artiklan eläminen ja osallisuus yhteisössä. Sen mukaan on varmistettava, että koko väestölle tarkoitetut yhteisön palvelut ja järjestelyt ovat vammaisten henkilöiden saatavissa yhdenvertaisesti muiden kanssa ja vastaavat heidän tarpeitaan. Näiden toimien oltava tehokkaita ja asianmukaisia, jotta vammaiset henkilöt voivat täysimääräisesti osallistua yhteisöön.

On siten ehdottoman tärkeää, että palvelu on vammaisille henkilöille saavutettava. Tämä on yhdenvertaisuuden ja oikeusturvan kannalta olennaista. Sähköinen tiedoksiannon ensisijaisuus voi edistää vammaisten henkilöiden oikeuksia, jos se toteutetaan saavutettavasti. Sähköisesti luettava asiakirja voi olla joillekin saavutettavampi vaihtoehto kuin paperiposti. Jos saavutettavuutta ei huomioida, sähköinen tiedoksianto voi muodostaa esteen vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiselle. Järjestelmän on siis toimittava saavutettavasti ja siten täytettävä digipalvelulain edellyttämät saavutettavuusvaatimukset. Lisäksi on tärkeää, että palvelun käyttö on ohjeistettu saavutettavalla tavalla.

Esityksen kappaleessa yhdenvertaisuusvaikutuksista sivulla 54 todetaan, että "Lisäksi mahdollistamalla palvelun käyttö esimerkiksi näkövammaisten tietoteknisin apuvälinein voidaan edistää palvelun yhdenvertaisuutta". Näkövammaisten liitto toteaa, ettei kyse ole mahdollistamisesta tai edistämisestä, vaan kyse on lakisääteisestä velvollisuudesta tarjota palvelut saavutettavasti, erityisesti kun on kyse merkittävästä julkisen vallan palvelusta. YK:n vammaisyleissopimus edellyttää palvelun saavutettavuutta.

Lainsäädännön vaikutusten seuranta

Näkövammaisten liitto pitää olennaisena sitä, että sähköisen tiedoksiannon toimivuutta seurataan eri väestöryhmien osalta, ml. vammaiset henkilöt, jotta varmistutaan siitä, että palvelu on yhdenvertainen kaikille. Tästä seurannasta tulisi olla tarkempaa suunnittelua hallituksen esityksen perusteluissa. Taloudellisten vaikutusten lisäksi on olennaista seurata yhdenvertaisuusvaikutuksia.

Möttönen Markku
Näkövammaisten liitto ry

